

A vallástanítás története.

Irta: **Benczédi Pál.**

A vallástanítás történetének fontossága.

A mai ember hajlandó azt gondolni, hogy mindent, ami most van, magasan fölötte áll a régieknek s hogy a jelenkor tudományos haladásának semmi oka sincsen a rég multakon való visszatekintésre. Pedig hát a dolog nem így áll. A jelenkor bámulatra ragadó nagy vívmányai nem állottak úgy elő, mint a népmesében ismert tündérpaloták. Ezeket nem bűvészek állították össze varázsvesszővel, hanem folytonos átalakulásnak az eredményei.

Ezen általános szabály alól nem kivétel a vallás és a vallástanításnak kérdése sem. Igaz, vannak még ma is olyanok, akik a vallásban haladást nem akarnak ismerni, akik csak megállapodott dogmarendszereket ismernek s így a vallást úgy állítják be, mint sohasem változó kijelentést, melyet nem bírálni, hanem hinni kell. Azonban még ezen a vonalon is folyton újabb és újabb dogmákat alkotnak, ami kétségtelenül bizonyítja, hogy a kik nem akarnak, még azok is haladnak. Az már aztán más kérdés, hogy helyes vagy helytelen irányban-e.

A vallás is az emberi szellem egyik megnyilvánulása. Az a mélységes belső ösztön, mely az embert visszavezeti az örök alkotóhoz. Az a hatalmas, meg nem határozható érzés, mely véges létünket a végtelennel köti össze. S minthogy az érzelmekről is értelmi képességünkkel tudunk számot adni magunknak, a vallásos érzés, vagyis a véges lénynek a végtelennel, a mulandónak az örökkévalóval való kapcsolatának tudata az értelem műve is és annál tisztább, annál emelkedettebb, minél

nagyobb az ember műveltsége. A primitív népnek féltékeny alapuló képzelődései éppen annyira vallás, mint a jelen kor tudományos magaslátán álló férfainak benső meggyőződése a tökéletes Istenről.

S mert a vallás különböző időkben, különböző formákban jelent meg, a vallásról való meghatározások is nagyon különböznek egymástól. De hogyha valami hatalom eltörölné a múlt eszméinek minden meghatározását s csak a ma embereinek véleményére támaszkodhatnánk, akkor sem találkozánk egybehangzó véleményekkel. Van valami igazság Maeterlinck ama mondásában, hogy annyi elrejtett Isten van, ahány szív csak dobog. Minden önállóan gondolkozó lélek másként fogja fel az embernek az Istenhez való tudatát. Erről meggyőződhetünk, hogy ha megvizsgáljuk a nagy gondolkozóknak a vallásról alkotott fogalmát. Ruskin azt mondja: »A mi nemzeti vallásunk egyházi szertartásokból és alkotó igazságok (vagy hazugságok) prédikálásából áll avégre, hogy a csöcselékét nyugodtan munkája mellett tartsuk, amíg mi mulatunk.« Hogy ez a meghatározás a vallás formájára s a nem helyes értelemben vett vallásra vonatkozik, könnyen lehet látni. Azonban ebből is kiérezhető az, hogy a vallásban nem valami erkölcsi erő, ami a tömeget munka mellett csendben tartja. A vallás azonban nem rendőri teendők helyettesítésére való, hanem egyik leghatalmasabb eszköz a társadalom és az egyén haladására. Huxley azt mondja, hogy a vallás nem más, mint az erkölcsi eszmény iránt való szeretet és tisztelet s az a vágy, hogy ezt az eszményt az életben megvalósítsuk. Itt már érezzük, hogy a vallást, mint az emberiséget tökéletességre vezető isteni erőt igyekszik meghatározni Huxley. Kant meg azt mondja: »a vallás abból áll, hogy minden kötelességünket isteni parancsnak ismerjük el.« Ez is méltó meghatározása a vallásnak, de ha végig menhénk az összes figyelemre méltó meghatározásokon, akkor is arról győződhetünk meg, hogy tökéletes meghatározást nem találunk. Azt nem is várhatunk. Hiszen a véges emberi elme nem vállalkozhatik a végtelen lény meghatározására s így bele kell nyugod-

nünk abba, hogy a vallás a végtelen lénnyel való viszonyunk tudata. Minden meghatározásból ez érzik ki, de ez érzik ki a vallásos gondolkozás történetéből is.

A primitív ember szűkkörű gondolkozásával a végtelenről, a tökéletesről álmódott, midőn bálványai előtt leborult. A magasra szárnyaló lélek is az örökkévaló előtt borúl le, midőn az élet eszményeihez erőt, lelkesedést keres. A régi vallásos gondolkozásban is sok bensőség, sok igazi érzés van, mely a mai embert sem hagyta ihlet nélkül, de van sok mulandó formasága, amelyre ma már semmi szükség sincsen.

Ez az egyik oka annak, hogy a vallástanítás történetét ismernünk kell. Ez azonban csak egyik ok s ezzel bővebben a vallásbölcseészet foglalkozik. Legfontosabb oka a vallástanítás története fontosságának abban rejlik, hogy itt is érvényesül a régi példabeszéd igazsága: a történelem az élet mestere. Csak akkor tudjuk feladatunkat lehetőleg jól elvégezni tudni, hogyha ismerjük a múltat, a múlt szárnypróbálgatásait s megtartjuk a múltból a jót, az állandót és számúzzuk mindazt, ami értéktelennek bizonyult. A jelennek alapja a múlt s ha a múltat jól ismerjük, bizalommal tekinthetünk a jövőbe. A múlt idők módszereiből kiválasztjuk a jót s azt, ha lehetséges, tovább is fejlesztjük a nagy és szent cél, a vallástanítás érdekében.

Az ujszövetség neveléstana.

Az ókori sémi fajokhoz tartozó népeknek nemcsak, hogy tulajdonképeni vallástanításuk nem volt, hanem hiányzott a népnevelés is. Ebből lehet megmagyarázni azt a körülményt, hogy minden magas műveltségük ellenére e népfajok legnagyobb része régi dicsőségét elveszítve, letűnt az élet színpadjáról. Az általános népnevelés hiányában az emberek nagy részében szunnyadó tehetségek nem fejlődhettek ki s így elmosta őket az idők rohanó árja. Ezen népfajok között kivétel a zsidó nép. Arról természetesen álmódni sem lehet, hogy a régi korban náluk is lett volna népnevelés, de volt családi nevelés. A család szent e népnél s hogy ennek milyen fontos-

sága van, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a zsidóság annyi viszontagság után él a világon, ha szét is van szórva különböző nemzetek között. A családban a családapa volt a tanító, aki olvasni, néha írni is megtanította gyermekét s azon kívül a törvényt minden gyermeknek ismernie kellett. A prófétai iratok s az apokrifusok közül a Sirák könyve kötelességévé teszi az ifjaknak tanítását és nevelését. Jézus idejében már volt szórványosan népiskola is, Jeruzsálem elfoglalása után pedig annál nagyobb számmal is találhatunk. A fogság után minden nagyobb helyen zsinagógát építenek, ahol az írást gyakran magyarázzák. Jézusról is többször van szó az Ujszövetségben, midőn a zsinagógákban az írást magyarázza.

A bibliában azonban nemcsak a régi zsidók tanítási intézeteit találjuk meg, hanem a biblia mindkét része az emberiség legnagyobb értékű nevelői munkája. Semmi szükség sincsen arra, hogy a biblia két része közül az egyiket a másik fölé emeljük, de lehetetlen észre nem venni az Ujszövetségnek ebben a tekintetben minden más könyv fölé s így az Ótestamentum fölé való fölényét is. Az Ószövetség keresi az utat a szellemi élet ígéret fölére, míg az Ujszövetségben már ott is vagyunk.

Az Ujszövetség központja a Názáreti Jézus, aki a lelkében élő emberszeretet nagy hatalmával hívja magához nemcsak az elfáradtakat és megterhelteket, hanem azokat is, akik éhesek és szomjuhózzák az igazságot. Jézus körül csoportosulnak az evangéliumi események s még Pál apostol is, a tudós rabbi iskola nagytehetségű tanítványa, a megfeszített Krisztus felé fordítja fejét, noha életében Jézust sohasem látta.

Midőn az Ujszövetség neveléstanáról beszélünk, meg kell különböztetnünk Jézus, vagyis az evangéliumok neveléstanát és az apostolok neveléstanát, illetve tanítási módját, mert a szó szoros értelmében sem Jézusnak, sem tanítványainak kidolgozott neveléstana hátra nem maradt. Tisztába kell jönnünk azzal a kérdéssel is, hogy a bibliakritika megállapításaival szemben minő álláspontot foglalunk el ezen tárgyalásunkban? A biblia kritika meg-

állapításait nem fogjuk figyelmen kívül hagyni, de nem is fogunk mi ez alkalommal a kritika útvesztőjében elveszni. Az evangéliumok és az apostoli iratok nevelés-tanáról lévén szó, mi ezekkel foglalkozunk, anélkül, hogy azok keletkezését és célját bolygatnánk, csupán annyi befolyása van reánk a kritikának, hogy némely iratnak több, másnak kevesebb, vagy éppen semmi fontosságot nem tulajdonítunk.

Jézus nemcsak a felnőtteknek magyarázta a mennyei atya akaratát és az emberiség magasztos hivatását, hanem szívesen foglalkozott a kisdedekkel is. »Engedjétek hozzámm jönni a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyeknek országa«, e mondással megjelölte a gyermeknevelés fontosságát. Jézus eszményképe a szív és a lélek tisztasága. Ezt a tündöklő mennyei tisztaságot látja az ártatlan kisdéd lelkében, melyet menyországnak nevez, azt mondván, hogy az Isten országa ti bennetek vagyon. Az ember lelkében levő eme tiszta ártatlanságot megölheti a rossz társaságból származó bűn. Ezért mondja Jézus: »Valaki csak egyet is megbotránkoztat az én kisdedeim közül, jobb volna annak, ha egy malomkővet kötne a nyakára és a tengerbe ereszkednék.« Valóban az evangéliumok álláspontjáról nem lehet nagyobb bűn, mint a kisdéd, ártatlan gyermeki lélek bemocskolása.

Az evangéliumok azonban nemcsak a kisdedekhez szólanak, hanem szólanak mindenkihez. Nemcsak Izrael eltévedt nyájához, hanem az egész emberiséghez, akiknek lelke az igazság szép hives patakjára vágyakozik. Jézus beszél a sokasághoz, társalog egyes emberekkel, ott van mindenütt a szegények és betegek között, megjelenik a zsinagógában, hogy magyarázza az írásokat s minden beszéde oly egyszerű, oly lélekre ható, oly szívre találó, hogy azt mindenki megértheti. És ha még sem értenék meg némely beszédeit, igyekeznek hasonlatait meg is magyarázni. Ezzel az igazi művészi módszerrel Jézus minden idők tanítóinak mintaképe. Személyiségében volt az a varázsszerű erő, mellyel mindenkit magával ragadott s melynek hatása alól nem menekülhetett senki. Nem a külső körülmények adták az erőt beszédeinek hatásához, nem

a külső hivatalos dísz, hanem a benső hivatás tudata. A hallgatóság maga is csodálkozott azon, hogy mi oly magával ragadó Jézusban, honnan a tekintély, mellyel beszél. Ez pedig abban található, hogy lelkében égett, forrott az Isten és emberszeretet magasztos gondolata s e magasztos gondolatot fejezte ki minden tette, minden szava. Hol lehetne hasonló mását találni a szellem azon- drága gyöngyeinek, melyekben Jézus a menyország mindennél többet érő kincseiről fejteget a hét hasonlatban? Ki tudná csak megközelítően is bemutatni az Isten és ember közti viszonyt úgy, ahogy azt Jézus számtalan esetben bemutatta? A tékozló fiúról, a szőlő munkásairól, a terméketlen fügefáról, a magvetőről, a könyörülő szamaritánusról, a bűnös asszonyról való hasonlatok vagy példázatok az emberi szellem legáthatóbb és legtisztább keretei fognak lenni.

Ezzel meg is ismertük a Jézus »módszerét«. Ha valahol a világon, itt elvitathatlanul áll, hogy a módszer az ember. Jézus nem állított fel sem teológiát, sem nevelési rendszert, hanem az ő szeretettől áthatott fönséges egyéniségéből származó eszméket hirdette a népnek. Ebben áll az evangéliumoknak neveléstana. E tan tehát nem kidolgozott rendszert állít fel, hanem irányeszme- ket ad az emberiség számára s bő forrással szolgál mindazoknak, akik a vallásnak égi vigaszát és jellemképző erejét önmaguk és embertársaik számára keresik.

Az evangéliumoktól sok tekintetben különböznek az apostoli iratok. Ezek is arra törekednek, hogy a szeretett mester tanait elterjesszék, úgy, mint az evangélium apokrifus (Máté 28, 4.) parancsa meghagyja: »tanítsatok minden népet«. Az apostoli munka azonban nemcsak a kisdetek nevelésére terjed ki, hanem főképpen térítői, missziói munka volt. Így tehát az apostoli kor munkássága főképpen a felnőttek oktatásában merült ki, akiket az üdvözítő tan elfogadása után megkereszteltek. Az apostolok cselekedeteiről írott könyv szerint (2, 38) a megtérés és keresztség a Krisztus nevében történt. Az apostolok munkássága nem merült ki az áttérők forma szerinti átvételében, hanem megkövetelték, hogy a lélek

igazán, bensőleg is megtisztuljon. Ebben a kérdésben valóban a jézusi elveknek állottak szolgálatában. Missziói munkásság egybe volt kapcsolva a nevelő gondos munkájával. Tudjuk, hogy mindenik ember nem táplálható ugyanazzal a szellemi eledellel. »A tiszta, hamisítatlan tejet« adják a kisdedeknek (I. Pál 2, 2.), míg a nagyobbaknak kemény eledelt adnak.

Az apostolok közül Pál apostol alakja emelkedik ki az újszövetségi iratokban Jézus halála után legnagyobb mértékben. Valóban nem ok nélkül mondja Pál, hogy egyedül többet tett, mint a többi apostolok együttvéve. Pál apostol folyton a megfeszített Krisztus felé fordítja fejét, azonban közte és a nagy mester között mégis nagy különbség van. Pál, a jeruzsálemi iskola eme nagytehetségű tanítványa inkább rendszeresít, az elveket egybefoglalja, a szeretetről apologiát zeng, míg Jézus mintegy éli a szeretetet. Olyan az nála, mint a virágon a szín, az illat, amely boldogsággal árasztja el a környezetet, anélkül, hogy tudnók miért. Azonban mégis hiba volna azt gondolni, hogy Pál, a pogányok apostola, csupán az elméleti bölcsélet elvontságában marad. Kilép ő a gyakorlati életbe is és megfelel apostoli hivatásának. Beszél a családi nevelésről (2. Kol. 3, 21.), a szülőknek a gyermekek iránt való kötelességeiről, viszont a gyermekeknek szülők iránt való kötelességeiről. (Efezus 6, 1—4, Kol. 3, 20.) Az egész Új testámentum általában az emberiség legszentebb érdekeit, az emberi léleknek legbensőbb vágyait tárja elénk s a gazdag ifjúnak ama kérdésére ad feleletet: mit cselekedjünk, hogy az örök életet elnyerhessük?

Jézus halála után nemsokára Krisztus nemcsak tanító mester, nemcsak a szegények, betegek és elhagyottak barátja, hanem hit tárgya is kezd lenni. A mester alakja eltűnt az emberek vágyó szemei elől s a miként távolodtak tőle, azonképpen borult homályba az ő alakja s vészett el a történelmi való biztos talajáról a mondák mithikus világába. Az evangéliumi örökszép eszmék, melyek a léleknek a test fölötti felsőbbségét oly kiválóan hangsúlyozzák, hatalmas ösztönzésül szolgálnak

minden időben a benső, lelki nevelésre törekvőknek s ha az Ujszövetségben kidolgozott nevelési rendszert még Pál apostolnál sem találunk is, az ottan található irányeszmék az emberiségnek mindig a legdrágább kincsei fog-
nak lenni. Olyan az, mint a mély tenger feneké, melyről bármily sok kincset is hordottak föl a bűvárok, még mindig marad elegendő, hogy azután is drága kincseket keressenek és találjanak!

Az őskereszténység neveléstana.

(Katekumenátus.)

Az apostolok nevelési eljárásánál láttuk, hogy a megtérőktől nemcsak azt kívánták, hogy követőik legyenek, hanem azt is, hogy bensőleg ismerjék és tegyék sajátjukká a Krisztus tanításait. Így mindenek előtt arról gondoskodtak, hogy az áttérők megfelelő vallásos oktatásban részesülhessenek. A feladat nem volt könnyű. Jézus követőinek kezdetben nem voltak iskoláik, de voltak a pogányoknak, ami a keresztényekre nézve nem volt előnyös. Azonban az erős akarat minden gátat legyőz. Az apostoli atyák a családban, az iskola emez ősében pótolják azt, amit az iskolában egyéb tanulmányokkal kapcsolatosan elvégezni nem tudnak.

Az iskola azonban nem volt nélkülözhető. Nemcsak a tanítványok szempontjából, hanem a tanítók szempontjából sem. Szükség volt oly iskolákra, melyekben tanítókat, katekétákat képezzenek a keresztény vallás elterjesztésének érdekében. Első ilyen iskolának tartják a Protogénes által Edessaban a második század végén alakított iskolát, melyben felsőbb tudományokat tanítottak ugyan, de a gyermekek vallás-erkölcsi nevelése és tanítása is az iskola nemes feladatai közé tartozott. Másik ilyen nevezetes iskola az antiochiai, mely szintén sokat tett nemes hivatása, a keresztény igazságok terjesztése érdekében. Legnevezetesebb azonban az alexandriai iskola. Ez iskolának, melyről Harnack szerint legelőbb 190-ben van említés, »megbecsülhetetlen fontossága van a pogány világnak kereszténnyé és a görög filozófiának egyházi bölcselletté való válásában. Az alexand-

riaiak az egész művelt világ számára írtak; ők tették a kereszténységet a világ műveltsége egy részévé. Ez iskolából már 200-ban kitérő katekéták mentek a világ különböző tájaira. Az alexandriai iskola a harmadik százatban érte el virágzása korát s az Árius- és Athanásiusi viták idején veszítette el sok ideig kiváló jelentőségét.¹

Hogy a középkorig mily gondolatoktól és törekvésektől volt áthatva a vallástanítás kérdése, azt legjobban az egyházi atyák írataiból ismerjük meg. Lássuk tehát azokat.

Justinus mártír (†166) említi, hogy már az ő idejében meg volt a kereszténységre való előkészület, melynek célja a pogányságból való kivezetés volt. Az ő idejében már a gyermekek vallásoktatását kezdték elválasztani a hittérítői tevékenységtől.²

Alexandriai Kelemen († 217) a pogány bölcsészet és a keresztény világnézet egybeforrasztásáért küzd. A már az első században megkezdett korai gyermekkeresztelést helyteleníti. Miért szükséges — így érvel — a keresztülőket veszélynek kitenni? Kereszteltessék meg a gyermekek, mikor felnő, mikor tanul, mikor megtanulhatja, mi a keresztiség és akkor legyen keresztény, amikor tudja, ki a Krisztus. Miért kell az ártatlanokkal siettetni a bünbocsánatot? Az emberek a világi ügyekben óvatosabbak és aki nem bizik a földi dolgokban, bizik az isteniben. Aki ismeri a keresztiséggel járó felelősséget, jobban fél annak megszerzésétől, mint halasztásától. Kelemen is azok közé tartozik, akik a keresztiségnek bünmosó erőt tulajdonítanak. Azonban nemcsak a szertartásnak, hanem a keresztény igazságok megismertetésének is nagy fontosságot tulajdonít.³

Tertullianus († 220) elvein meglátszik, hogy a nyugati egyházi atyák közé tartozik. Az egész pogány bölcsészetet rossznak tartotta, a pogány bölcsesség szerint »a tiszta emberi természet romlása«. Egyedüli tudomány;

1) Garamszegi: Neveléstörténet II. r. 44—47. Dittes: Nevelés és oktatás történet 88—89. I. Harnack: History of Dogma II. 323 I. és 319 I.

2) Schumann: Geschichte des Religionsunterrichtes 61. I.

3) Harnack: History of Dogma II. 142 I.

előtte a biblia. Azon nem akad fönn, hogy a szentírásban némely helyek egymásnak ellentmondanak s hogy néhol az ember nem tudja megérteni, sőt éppen ebben látja a biblia erősségét. Ha megérteni nem tudjuk, hinnünk kell. (Credo quia absurdum.) Szigorú aszkétikus életet követel, csupán egyszeri házasságot enged meg (azt sem becsüli sokra), a katekumenekről pedig megkeresztelés előtt szigorú bűnbocsánatot követel. Nevelés céljául az Isten képmására való törekvést tüzi ki.⁴

Origenes († 254) 18 esztendeig volt az alexandriai katekéta iskola feje. Egyike volt a legfelvilágosultabb embereknek. A görög bölcsészet és a keresztény tan összeegyeztetése lévén a célja, az iskolában a pogány írók tanításától huzódozik. Azt azonban csak annyiban teszi, amennyiben azáltal a keresztény vallásnak nincsen ártalmára. Origenes szerint az isteni bölcsesség megtalálható szétszórtan a pogány íratokban is s a pogány írók közül nagyrabecsüli azokat, akik az isteni gondviselést nem tagadják. A szentírást a keresztény gnosis segítségével magyarázta. Róla van följegyezve, hogy a vallástanításért sohasem fogadott el díjat, bármily sok volt is tanítványainak száma.⁵

Jeromos († 320) egyházi atya neve a vallástanítás módszere szempontjából érdemel említést. Az olvasás megtanulására elefántcsont betűket ad a gyermekek kezébe. A szemléltető módszernek a kereszténység történetében ő az első bajnoka.⁶

Krizosztomos János († 407) a nevelés célját, mint Tertullianus, az Istennel való hasonlóságban találja. Ezen célt a folytonos jóra való tanítás és helyes vezetés által gondolja elérhetőnek. A családi élet tisztaságát, a szentírás folytonos olvasását lelkére köti mindenkinek. A családi nevelés fontosságát s ebben az anyák szerepét nagyban kiemeli.

Ebbe a korba esik még *Augustinus* († 430) hippói

4) Schwegler : Bölcsélet története 188. l.

5) Harnack : History of Dogma II. 142. l.

6) Garamszegi : Neveléstört. II. 50. l.

7) Garamszegi : Neveléstört. II. 52. l.

püspöknek, az othodokszia atyjának munkássága. Az őskereszténység korszakát az ő nagy szelleme zárja be. — Augustinus hatalmas szelleme nemcsak a katolikus egyházra volt hatással, hanem nagy hatással volt a reformációra, különösen Kálvinra, de a filozófia történetében is több helyen megtaláljuk hatását. A katolikus egyház szentté avatta, de ezzel meg is elégedett, mert tanainak nem sok használ vette, mert idővel inkább a kárhoztartott Pelagius nézeteihez hajlott. A protestántizmus pedig újabb időben nem ismeri annyira, mint ahogy kellene az emberi szellemnek ezt a hatalmas alakját. Augustinus írataiban a benső embert látjuk, akinek írói működése nem üres dilettánság, hanem amit ír, azt tökéletesen át is érzi. Kereszténnyé levését kiválóan vallásos gondolkozású anyjának, Monicának köszönheti. Midőn bölcséleti rendszerét megállapítja, az emberrel, az ember bűnös voltával foglalkozik s ezzel kapcsolja össze a megváltásról szóló tanát. A keresztény világot külön világnak tekinti (*civitas dei*) a pogány világtól (*civitas terrena*); üdvösség csak a kereszténységben nyerhető meg. Az ember az Ádám bűne miatt teljesen megromlott bűnös, csak Isten kegyelméből s nem az ember akaratából származhatik a megváltás, az üdvösség.⁸

Augustinusnak a vallástanításra vonatkozólag is van két nevezetes műve: »De fide et symbolo« és »De rudibus catechisandis«. Előbbiben a tananyagot tárja föl, utóbbiban pedig methodikai utasításokat is ad, »De rudibus catechisandis« című műben Deogratias karthagói hitoktatóhoz ír s tárja föl azokat a módokat, melyek segítségével jól és helyesen lehet a vallástanítást eszközölni. Augustinus az első, aki a bibliai történeteket és az egyháztörténelmet felveszi a tanítandó tárgyak közé a világ teremtésétől kezdve éppen az ő koráig (*in principio fecit Deus caelum et terram usque ad praesentia tempora Ecclesiae*). A biblia és az egyháztörténet tanításának olyan felfogása ez, amelyet sokáig elfeledtek s csak a legújabb korban valósítottak meg. Azonban Augustinus nem kívánja az egész bibliának a megtanítását, hanem

8) Schwegler: Bölcséletörténete 192—198. l.

válogatott részeket mutat fel, melyek meg is taníthatók és melyek a keresztény vallás szempontjából fontosak is.

A negyedik században már teljesen ki volt fejlődve az első vallás-erkölcsi nevelő intézmény: a *katekumenatus*. Ez volt az az intézmény, mely az ifjaknak, vagy esetleg idősebb áttérőknek is az egyházba való bevezetéséről gondoskodott. Azokat, akik a keresztény vallás tagjai közé belépni óhajtottak, *Catechumeni*-nek nevezték s oktatójukat pedig *katekétának*.

A katekumenátus rendszerint négy osztályra oszlott. Az első osztályba azok tartoztak, akik hajlandóságot mutattak a tanulásra, akik tehát még csak érdeklődtek az ügy iránt. Nagyon valószínű, hogy ezek nem a templomban, hanem otthon részesültek oktatásban s ezért sokan ezt az osztályt nem is említik. Második osztályba azokat sorozták, akik az előző oktatásban részesülvén, az istentisztelet bizonyos részein, bibliaolvasáson és egyházi beszéden részt vehettek, de a könyörgés és úrvacsoraosztás ideje alatt távoznok kellett a templomból. Ezeket hallgatóknak — *audientes* nevezték. Harmadik osztályba azok tartoztak, akiket felvettek a katekumenek névsorába, akik már várakoztak a keresztelés szertartására. Ezek már a könyörgéseken részt vehettek térden állva. Innen a nevük: *prostrati*, vagy *genuflectentes*. Negyedik osztályba a próbaidőt kiállottakat sorozták, akiket a legelső ünnepies alkalommal, husvétkor, vagy pedig pünkösdkor megkereszteltek. Ez az *electi*, vagy más szóval a *competentes* osztálya.

Az idő, mely alatt a hivatott az egyházba bevezették, különböző volt. Kelemen szerint a katekumenatus tartama három hónap, de később szükség szerint negyven napra rövidítették meg. A keresztiségnek bűnmosó erőt tulajdonítva, sokan mint a pogányságból áttértek, nem vették fel a keresztiséget azonnal, hanem egész életükben, haláluk órájáig katekumenek maradtak. Így lett a császárok közül Teodorus, Valentiniánus és Nagy Konstantinusz. De nemcsak a babonás tömeg gyakorolta ezt a visszaélést, hanem — ha más okból is — az egyházi atyák közül is többen igen hosszú ideig katekumenek

maradtak. Ugy, hogy Ambroziusnak és Nausiani Gergelynek küzdeniök kellett az ellen az eljárás ellen, melyet valójában ők is gyakoroltak!

A katekumenatus intézményét Jeruzsálemi Cyrill († 386) írta le először. Az ő előadásából meggyőződhetünk, hogy a katekumenatus valóban vallás-erkölcsi nevelő intézmény, mely a nevelést a családban kezdi meg s a hívőt a szükséges ismeretekkel és életelvekkel ellátva vezeti be a keresztény hívők társaságába. Az őskeresztény egyházban különösen az anyáknak van fontos szerepük a nevelés körül, amit az mutat a legjobban, hogy az egyházi atyáknak mind kiváló vallásos buzgósággal rendelkező anyjuk volt. A mártírok közül nem egy volt, aki az anyai szeretetből és buzgóságból nyerte az erőt arra, hogy hite mellett élete feláldozásával is bizonytságot tegyen. Az újkor érhet el bámulatos vívmányokat, vizsgálhatja, elemezheti a gyermeki lelket, de a vallás-erkölcsi nevelés nagyfontosságú követelményeinek csak úgy tud eleget tenni, ha nem feledkezik meg arról a helyről sem, honnan a nevelendő kikerült. A családot, a gyermek születésének helyét kell vallásossá tenni, akkor aztán a nevelői munka gyönyörűségeen halad előre. Az őskereszténység nevelésének ez a legfontosabb erőssége s ebben van sikerének minden titka s ennek folytán minden idők nevelőjének példányképül fog szolgálni.⁹

(Folyt. köv.)

⁹ Moehler: History of the Christian Church 254—255. Enciclopedia Britannica: „Catechumen“.

Főtanácsot megnyitó beszéd.

Irta: **Ferencz József.**

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Nehéz viszonyok között gyűltünk egybe jelen főtanácsai gyűlésünkre, amelyet éppen azért halasztottunk el október 25-éről, amikor ki volt tűzve, mert azt hittük és reméltük, hogy az a háború, amely azon gaz merénylet következtében, amelynek fenséges trónörökösünk' és neje folyó évi július hó 28-án Szerajevóban áldozatul estek, az osztrák-magyar monarchia és Szerbia között kitört, rövidesen véget ér és békésebb viszonyok között tarthatjuk meg főtanácsai gyűlésünket. Sajnos, ebben a reményünkben megcsalódtunk, sőt azóta a háború olyan világháborúvá fejlődött, aminőt a világtörténelem nem tud felmutatni.

Nem tartozik ide, hogy mi ezen világháború kifejlődésével foglalkozzunk s az okát keressük itt vagy ott. Még kevésbé tartozik reánk, hogy melyik államot és nemzetet tegyük azért felelőssé. Majd elbírálja ezt s ítéletet mond felette a világtörténelem, mely a világ ítélőbírája. Mi azért gyűltünk egybe, hogy a világháború mellett is egyházunk iránti kötelességcinket teljesítsük s annak javát és előmenetelét tehetségünk szerint munkáljuk.

Tekintettel azonban arra, hogy ez a világháború nagyon is közelről érinti hazánkat, annak jövő sorsát, jól esik nekem kifejezést adni azon meggyőződésnek és reményemnek, hogy abból mi győzelemmel kell, hogy kibontakozzunk. Reményt nyújtanak erre úgy a mi, mint hűséges szövetségesünk vitéz és bátor hadseregei, amelyek eddig is bámulásra méltó hősiességgel és szeren-